

tada predstavljao glas etabrirane, službene srpske javnosti. Ipak, obrazovani i dalekovidni Mrkalj nije kao čovjek mogao izdržati težinu pritiska i anatemiziranja — njegov životopis i konačni mentalni poremećaji pokazuju da nije imao upornosti i fizičke snage što će je pokazati Vuk, dosljedniji i beskompromisniji borac.

»Salo debeloga jera libo azbukoprotres' Save Mrkalja« M. Moguš i J. Vončine ipak je, stoljeće i pol nakon Mrkaljeve smrti, potvrdilo pravo značenje njegovih ideja. Stjecaj je okolnosti, subjektivnih i društveno-historijskih, što će tek Mrkaljev nasljednik Vuk St. Karadžić, i to nakon dugogodšnje i ustrajne borbe, uspjeti svojom jezičnom (i pravopisnom) reformom izmijeniti osnove moderne srpske kulture. Mladi Mrkalj, bez podrške i ohrabrenja, god. 1810. to još nije mogao učiniti, što ne umanjuje njegovo značenje.

Mirjana Strčić

DANICA BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, PRIVATNI I DRUŠTVENI ŽIVOT SPLITA U XVIII STOLJEĆU, Školska knjiga, Zagreb 1982, str. 177.

Knjiga Danice Božić-Bužančić o privatnom i društvenom životu Splita u XVIII stoljeću, plod je dugogodišnjeg bavljenja tom problematikom. O tome svjedoči niz njezinih ranijih radova koji obrađuju pojedine fragmente ove teme. Svojom knjigom autorica je produbila dotadašnja istraživanja i dala vrijedan prilog historiografiji, koji je tim značajniji što se o problemima privatnog i društvenog života uopće vrlo malo pisalo.

Rad Danice Božić-Bužančić prikazuje razne vidove života u Splitu XVIII st. i stvara potpuniju sliku od one koju mogu pružiti samo podaci političke ili ekonomske povijesti. Prema mišljenju autorice, »upravo proučavanjem tog dijela povijesti nekog naselja dobiva se prava i cjelovita slika njegova života koji nije bio ukalupljen u zakonske norme« (str. 5). Svoju osnovnu temu proširila je podacima vezanim uz političke i ekonomske okolnosti Splita u XVIII stoljeću, pa govori o upletanju Venecije u kulturni i ekonomski život grada, o razvoju raznih privrednih grana, o trgovačkim putovima važnim za Split i dr. Ti podaci objašnjavaju zašto Split tada zaostaje donekle za Evropom. Zbog takva pristupa knjiga je pristupačna i poticajna, kako za široku publiku tako i za stručnjake.

Autorica je podijelila knjigu na dva dijela, odvojivši problematiku privatnog života od problematike društvenog života. Djelo je dopunjeno opširnim uvodom (str. 7—24) koji pruža osnovne podatke o političkoj i ekonomskoj situaciji u Splitu. Tu se govori o organizaciji vlasti, položaju raznih društvenih grupa, obrtu, trgovini, izgledu grada, školstvu itd. Interesantni su i demografski podaci. Uvodni dio služi kao potka daljnjem izlaganju.

U prvom dijelu knjige, »Privatni život«, 27—120, autorica provodi analizu u 12 poglavlja: Unutrašnjost kuća plemića i bogatih građana (27—49); Kuće građana i pučana (49—52); Slike u splitskim kućama (52—58); Oružje u kućama (58—64); Odijevanje (64—66); Odjeća plemkinja i bogatih građanki (66—83); Odjeća građanke i pučanke (83—90); Odjeća kućnih pomoćnica (90—91); Muška odjeća (91—101); Odjeća građana i pučana (101—106); Dječja odjeća (106—108); Nakit (108—120).

Već prema ovim naslovima očigledan je detaljistički pristup predmetu. Govoreći o unutrašnjosti kuća autorica spominje izgled, svrhu i nazive prostorija, načine oblaganja i ukrašavanja zidova, razne vrste namještaja, vrste materijala od kojih se je kućna oprema izrađivala. Navodi mnoštvo predmeta potrebnih u domaćinstvu — od kuhinjske opreme do posteljine i stolne rubenine, sagova, satova, zrcala i raznih ukrasnih predmeta. Podrobno opisuje i vrste predmeta dajući podatke o njihovom porijeklu. Luksuzni namještaj plemićkih kuća stizao je uglavnom iz inozemstva, ali je bilo i predmeta načinjenih u Splitu i drugim dalmatinskim gradovima, ili u Hrvatskoj.

Autorica spominje razlike u opremi između plemićkih kuća i kuća siromašnijih građana i pučana, ali smatra da su i potonji »imali smisla za udobnost i standard« (52). To se, dakako, ne odnosi na kuće siromašnih težaka iz splitskih predgrađa, kojih je kućni inventar bio više nego skroman.

Podaci o brojnim i vrijednim umjetničkim slikama kojima su plemići ukrašavali zidove svojih kuća svjedoče o njihovu bogatstvu i ukusu.

Oružje plemića bilo je također vrlo skupocjeno i raskošno izrađeno. Velika količina oružja koju je posjedovala svaka bogatija obitelj, a koju autorica ilustrira popisom oružja »sergenta« Ante Albertija iz g. 1736, ukazuje na strah tadašnjih Splićana od Turaka koji su im bili tako blizu.

Nadalje, ona piše o raznim dijelovima i vrstama muške i ženske odjeće, pri čemu također ističe razliku između odjeće plemkinja i plemića s jedne strane, te građana i pučana s druge. Ona prati razvoj mode i na osnovi postojećih podataka razlikuje tri modna razdoblja. Pažljivo istražuje svaki naziv za pojedine odjevne predmete i prema eventualnim opisima te odjeće, ili pomoću usporedbe s talijanskom, odnosno narodnom odjećom, donosi zaključke o izgledu tih odjevnih predmeta.

Uz odjeću išao je i nakit, često od dragocjenog materijala i lijepo izrađen. Kvaliteta materijala i vrsnoća izrade ovisila je, dakako, o kupovnoj moći pojedinih obitelji. Lijepi oblici nakita ne govore samo o ukusu tadašnjih Splićanki nego i o razini splitskog zlatarstva, jer je veći dio ukrasnih predmeta izrađen u samom gradu.

Vrijednost ovog rada nije samo u tome što autorica daje precizne podatke o pojedinim predmetima. Ne zaustavljajući se na golim podacima, ona donosi vrlo argumentirane zaključke o razini kulture stanovanja, ukusu, manirama i ekonomskom stanju različitih gradskih slojeva. U granicama svojih mogućnosti, Splićani su prihvaćali modne tendencije sa Zapada, posebno iz Francuske i Italije, prihvaćali razne nove običaje i mijenjali način života.

Drugi dio knjige, »Društveni život« (121—168), sadrži 14 poglavlja: Društveni život u gradu (123—124); Ilirska akademija (124—126); Ekonomsko društvo za poljoprivredu, ribolov, zanatstvo i trgovinu (126—131); Bratovštine (131—136); Kazališne priredbe i akademije (136—141); Glazbeni život (141—145); Biblioteke i arhivi u splitskim kućama (145—150); Viteški turniri, razna natjecanja i odmjeravanja snage i spretnosti (150—155); Igre loptom i reketom (155—156); Moreška (156—157); Regate (157—160); Hazardne igre i kavane (160—163); Blagdan gradskog zaštitnika sv. Dujma (163—165); Karnevalske priredbe (165—169).

O društvenom životu nije sačuvano toliko podataka kao o privatnom. Ipak, na temelju tih oskudnih podataka, autorica plastično opisuje gradske zabave, veselja, igre i kulturni život. Ilustriran brojnim primjerima, život toga živog mediteranskog grada iskrsava nam pred očima u svojoj bujnosti. Društveni, javni život grada možda i izrazitije negoli privatni odražava razinu kulture u njegovih građana.

Autorica nije previdjela niti jednu komponentu javnog života koja je imala neko značenje za grad. Na primjer, istaknuto je da Ilirska akademija koja je djelovala u Splitu na početku XVIII st. nije nevažna, premda je prestala s radom već nakon nekoliko godina. Ona je važna »ponajprije zato što pokazuje svijest intelektualaca u tadašnjem Splitu, svijest o vlastitoj nacionalnoj pripadnosti, a zatim je i svjedočanstvo o njihovom sudjelovanju u suvremenim intelektualnim kretanjima u tadašnjem društvu« (126). U Akademiji su splitski intelektualci razgovarali o znanosti i pjesništvu. Značajno je da su kao jedan od glavnih zadataka Akademije predviđali prevođenje strane literature na hrvatski jezik.

Po ugledu na Evropu osnovana je i Agrarna akademija kojoj je cilj bilo unapređenje raznih grana poljoprivrede, posebno uzgoja maslina i vinove loze, a isto tako i iskorjenjivanje nepismenosti.

D. Božić-Bužančić govori dalje o stručnim i vjerskim bratovštinama i njihovoj ulozi u društvenom životu. One su imale posebno značenje za građane koji nisu mogli sudjelovati u radu plemićkih vijeća, pa su se, koliko su to mogli, borili za svoja prava preko bratovština. Bratovštine su u svoj program rada uključivale socijalnu zaštitu svojih članova, razne zabave i gozbe. Konačno, one su bile čuvari hrvatskog jezika.

Živi kazališni život u splitskoj vijećnici i priređivanje koncerata u katedrali sv. Dujma svjedoče o potrebi Splitsana za umjetnošću. Kazališne i glazbene priredbe održavale su se i u privatnim kućama, pa ne iznenađuje da se u inventarima imovine često nalaze muzički instrumenti i zbirke nota.

Pojedine splitske obitelji imale su bogate knjižnice koje su dosezale brojku od čak 600 primjeraka. To su bila djela lijepe književnosti i različita znanstvena djela. Pisana su bila raznim jezicima, a mnoga i hrvatskim. Plemićke obitelji posjedovale su vlastite arhive koji su u najvećem broju propali.

Autorica ne zaboravlja opisati ni zabavni život u gradu, razne igre i natjecanja, viteške turnire, vesele karnevalske priredbe, svečane i raskošne proslave vjerskih blagdana i sklonost Splitsana prema hazardnim igrama i kavanskim razgovorima.

Svi ovi fragmenti gradskog života pokazuju visoku razinu kulture i duha u splitskih građana. Istraživanja takvog tipa dopunjavaju sliku koju daju podaci političke i ekonomske povijesti i čine je slikovitijom.

Knjiga je opremljena kartom Splita iz 1784. i s 53 fotografije koje su ili ilustracije predmeta, odnosno igara i drugih oblika zabave o kojima tekst govori, ili su faksimili dokumenata.

Autorica se služila izvorima raznih vrsta, među kojima su važniji inventari imovine, oporuke, ugovori o mirazu, državni i crkveni dekreti, matrikule bratovština, korespondencije tadašnjih Splitsana i, što je posebno privlačno, pjesnička djela Marka Marulića i splitskih pjesnika XVIII st. (Jerolim Kavanjin i dr.).

Na kraju knjige nalazi se popis upotrijebljene arhivske građe koji može biti vrlo koristan za buduće istraživače sličnih problema. Autorica se koristila građom iz Historijskog arhiva u Splitu, Historijskog arhiva u Zadru, Arhiva Hrvatske u Zagrebu, Arhivske zbirke prof. Stjepana Alfrevića u Sinju, Arhiva franjevačkog samostana u Sinju, Državnog arhiva u Veneciji i biblioteka Marciana, Querini-Stampalia i Correr iz Venecije.

Konačno, u knjizi se nalazi i popis literature i objavljenih izvora.

Sa žaljenjem spominjem da knjiga nije opremljena bilješkama niti indeksom, čime je izgubila nešto od svoje znanstvene primjenjivosti.

Djelo D. Božić-Bužančić dobiva posebno značenje kada se sagleda u svjetlu situacije u hrvatskoj historiografiji. O problemima kojima se ona bavi vrlo se malo pisalo, što pokazuje i popis literature. Problemi političke i ekonomske povijesti predmet su mnogih vrlo uspješnih radova, a uz pomoć mnogih prirodnih i društvenih znanosti djelomično je istraženo i područje materijalne i duhovne kulture. Međutim, čovjek i njegov život u različitim razdobljima prošlosti gotovo da su potpuno nepoznanice. A nije li upravo istraživanje toga kompleksa problema jedna od važnijih zadaća historičara?

S obzirom na takvu situaciju u našoj historiografiji, rad D. Božić-Bužančić ima posebnu vrijednost, jer znači prodor u jedno neistraženo, a toliko važno područje. U knjizi »Privatni i društveni život Splita u XVIII stoljeću« autorica proširuje svoju temu u vremenu i prostoru. Naime, ona se ne zadržava isključivo na Splitu, nego govori i o drugim dalmatinskim gradovima, kako bi mogla uspoređivati podatke i donositi preciznije zaključke. Isto tako, neke probleme zahvaća vremenski dublje, odnosno proučava razvoj i promjene koje su se u raznim područjima života odvijale tijekom nekoliko stoljeća. Ti, samo naznačeni, putokazi mogli bi biti izazov za

młade povjesničare. Istraživanja takvog tipa trebalo bi provesti za čitavu Dalmaciju i sjevernu Hrvatsku, zalazeći što dublje u prošlost, koliko to dopuštaju postojeći izvori. Premda za ranija stoljeća nije sačuvano toliko dokumenata koliko je D. Božić-Bužančić imala na raspolaganju za XVIII stoljeće, mnogo bi se moglo učiniti i s onim dokumentima koji postoje i koji leže neiskorišteni u arhivima. Inventari imovine, oporuke, ugovori, dekreti, kronike pružaju obilje podataka koji bi kroz pero historičara mogli pružiti cjelovitiju sliku naše povijesti.

Gledajući na knjigu D. Božić-Bužančić u svjetlu takvih mogućnosti možemo na kraju reći da je ona dragocjen početak koji bi, kako autorica sama zaključuje, »trebao pokrenuti daljnja istraživanja privatnog i društvenog života« (5).

Zdenka Janeković

KARLO JURIŠIĆ, FRA GABRO CVITANOVIĆ I NJEGOV »RATNI DNEVNIK«
(1914.—1918.), Split 1984, str. 247.

U izdanju Zbornika »Kačić« kao osmi svezak knjižnice monografija, dokumenta i građe izašla je ova knjiga. Njezin je autor pisac knjiga »Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine« (Zagreb 1972), »Fra Lujo Marun — osnivač starohrvatske arheologije« (Sp it 1979), »Franjevački samostan Zaostrog« (Zagreb 1981; vodič) i više rasprava u *Gradi za povijest književnosti hrvatske JAZU* (1956), *Sinjskoj spomenici* (1965), *Starinama JAZU* (1966), *Kačiću* (1968—1982), *Makarskom zborniku* (1970), *Adriatica maritima JAZU* (1974), *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* (1968—1969), posljednjem izdanju Kačićeva »Razgovora ugodnoga« (1983) i dr.

Cvitanovićev »Dnevnik« Jurišić je odlučio objaviti kao povijesno vrelo kakvih u nas o tome vremenu, a napose s tom tematikom, nema mnogo, i to radi boljšeg poznavanja »austro-ugarskih zarobljenika na talijanskoj Asinari, gdje je bilo i mnogo ljudi naše krvi i našega jezika« (13).

U prvom dijelu knjige Jurišić piše o obitelji Cvitanović i o naslovniku koji se 1887. rodio u Baškoj Vodi kraj Makarske. Cvitanović je stupivši u franjevački red studirao u Hrvatskoj i Njemačkoj (München), gdje ga je u postizanju doktorata omeo poziv u vojsku odmah nakon izbijanja rata 1914. Kao vojni svećenik u poljskoj bolnici dospio je 17. XI 1914. u Srbiju, a već je 6—7. XII. »zbog ranjenih i bolesnih vojnika, koje nije htio ostaviti, dobrovoljno dospio u ropstvo Kraljevine Srbije, u kojem je ostao sve do prosinca 1915. kada je nakon povlačenja srpske vojske kroz Albaniju s ostalim zarobljenicima bio predat Kraljevini Italiji. Tako je veći dio ropstva i rata proveo na pustom talijanskom otočiću Asinara na sjeveru Sardinije (18. XII 1915.—2. V 1918), o čemu potanko sâm priča u rukopisu *Bijednici*, koji se ovdje [...] objavljuje pod naslovom *Ratni dnevnik*«. U talijanskom zarobljeništvu ostao je do ožujka 1919. i tek se na početku travnja vratio u zavičaj.

Disertacijom »Franjevačka provincija presv. Otkupitelja i francuska vladavina u Dalmaciji 1806—1813« (München 1920) doktorirao je i po povratku u domovinu predavao crkvenu povijest na makarskoj franjevačkoj bogosloviji (1920—1927, i 1933—1943). Također je obavljao različne dužnosti u svome redu (do 1946) i bio misionar u SAD (1928—1931); 1947. imenovan je honorarnim nastavnikom na katedri crkvene povijesti Bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je predavao do 1953. Umro je u Zagrebu 1955.

Nakon opisa Cvitanovićeva života Jurišić prikazuje njegov povijesni stručni i publicistički rad, apologetičke i druge članke, te rukopisnu ostavštinu. Ocjenjuje ga kao čovjeka, redovnika, svećenika, profesora i pisca, pa zaključuje da je Cvita-

HISTORIJSKI ZBORNIK

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 800 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1985.